

(i) Printed Pages : 7

Roll No.

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

2	6	6	8
---	---	---	---

Exam. Code :

0	3	0	9
---	---	---	---

Master of Arts (Economics) 3rd Semester

(2123)

ECONOMICS OF GROWTH AND DEVELOPMENT—I

Paper : MAECO-301 (In all Mediums)

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 80

Note :—Attempt **FIVE** questions in all, including Question No. 1 which is compulsory. Select **ONE** question each from Units I to IV. Each short question in Q. No. 1 carries **2** marks while each long question in Units I to IV carries **15** marks.

1. Attempt any **TEN** short-answer questions from the following :
 - (1) North-South development divide.
 - (2) Goulet's three core values of development.
 - (3) What do you mean by "Human Development Index" ?
 - (4) Development as an evolving concept.
 - (5) Nelson's low level equilibrium trap.
 - (6) What is technological dualism ?

- (7) What are “shocks” and “stimulants” in Leibenstein’s critical minimum effort thesis ?
- (8) Role of institutions in development.
- (9) Distinguish between progressive state and stationary state in the classical theory of development.
- (10) What do you understand by “knife-edge equilibrium” in the Harrod-Domar model of growth ?
- (11) Marxian theory of surplus value.
- (12) Rostow’s concept of take-off.
- (13) Relation between population growth and economic development.
- (14) Environmental degradation, global warming and climate change.
- (15) What is sustainable development ?

UNIT—I

2. What are the income based measures of development ? Discuss their merits and demerits.
3. Write notes on the following :
 - (a) Sen’s conception of development.
 - (b) PQLI as an indicator of development.

UNIT—II

4. Conceptualize vicious circle of poverty. How can this circle be broken in a developing economy ?

5. Write notes on the following :
- (a) Dependency theory : its forms and effects.
 - (b) Neo-colonialism and Neo-imperialism.

UNIT—III

6. Critically evaluate Schumpeter's theory of development.
7. Critically examine Solow's model of economic growth. How does it resolve the instability in Harrod-Domar model of growth ?

UNIT—IV

8. Discuss the theory of demographic transition. Does this theory apply to developing countries as well ? What are its limitations ?
9. Explain the various concerns associated with the issue of sustainable development. What are the remedial measures ?

(हिन्दी माध्यम)

नोट :— कुल पाँच प्रश्नों के उत्तर दीजिए। प्रश्न क्रमांक 1 जो कि अनिवार्य है। यूनिट I से IV तक प्रत्येक में से एक प्रश्न चुनें। प्रश्न क्रमांक 1 में प्रत्येक लघु प्रश्न 2 अंक का है। जबकि यूनिट I से IV तक प्रत्येक दीर्घ प्रश्न के 15 अंक हैं।

1. निम्नलिखित में से कोई भी दस लघु उत्तरीय प्रश्न करें :
- (1) उत्तर-दक्षिण विकास विभाजन।
 - (2) गौलेट के विकास के तीन मूल मूल्य।
 - (3) "मानव विकास सूचकांक" से आप क्या समझते हैं ?
 - (4) एक विकासशील अवधारणा के रूप में विकास।

- (5) नेल्सन का निम्न स्तरीय संतुलन जाल।
- (6) तकनीकी द्वैतवाद क्या है ?
- (7) लीबेस्टीन की महत्वपूर्ण न्यूनतम प्रयास थीसिस में "झटके" और "उत्तेजक" क्या हैं ?
- (8) विकास में संस्थाओं की भूमिका।
- (9) विकास के शास्त्रीय सिद्धांत में प्रगतिशील अवस्था और स्थिर अवस्था के बीच अंतर स्पष्ट करें।
- (10) विकास के हैरोड-डोमर मॉडल में "knife-edge equilibrium" से आप क्या समझते हैं ?
- (11) अधिशेष मूल्य का मार्क्सवादी सिद्धांत।
- (12) रोस्टो की टेक-ऑफ की अवधारणा।
- (13) जनसंख्या वृद्धि और आर्थिक विकास के बीच संबंध।
- (14) पर्यावरणीय गिरावट, ग्लोबल वार्मिंग और जलवायु परिवर्तन।
- (15) सतत विकास क्या है ?

यूनिट-I

2. विकास के आय आधारित माप क्या हैं ? उनके गुणों-दोषों की चर्चा कीजिए।
3. निम्नलिखित पर नोट लिखें :
 - (a) सेन की विकास की अवधारणा।
 - (b) विकास के संकेतक के रूप में PQLI.

यूनिट-II

4. गरीबी के दुष्चक्र की संकल्पना करें। विकासशील अर्थव्यवस्था में इस चक्र को कैसे तोड़ा जा सकता है ?

5. निम्नलिखित पर नोट लिखें :
- (a) निर्भरता सिद्धांत: इसके रूप और प्रभाव।
- (b) नव-उपनिवेशवाद और नव-साम्राज्यवाद।

यूनिट-III

6. शुम्पीटर के विकास सिद्धांत का आलोचनात्मक मूल्यांकन करें।
7. सोलों के आर्थिक विकास के मॉडल का आलोचनात्मक परीक्षण करें। यह विकास के हैरोड-डोमर मॉडल में अस्थिरता को कैसे हल करता है ?

यूनिट-IV

8. जनसांख्यिकीय संक्रमण के सिद्धांत पर चर्चा करें। यह सिद्धांत विकासशील देशों पर भी प्रयुक्त होता है ? इसकी सीमाएँ क्या हैं ?
9. सतत विकास के मुद्दे से जुड़ी विभिन्न चिंताओं की व्याख्या करें। प्रतिकारक उपाय क्या हैं ?

(पंजाबी अनुवाद)

नोट :— कुल पੰज ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਯੂਨਿਟ I ਤੋਂ IV ਤੱਕ ਹਰੇਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਲਘੁ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ 2 ਅੰਕ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਯੂਨਿਟ I ਤੋਂ IV ਤੱਕ ਹਰੇਕ ਦੀਰਘ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ 15 ਅੰਕ ਹਨ।

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਦਸ ਲਘੁ ਉੱਤਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ :
- (1) ਉੱਤਰ-ਦੱਖਣੀ ਵਿਕਾਸ ਵੰਡ।
- (2) ਗੋਲਟ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਮੁੱਲ।
- (3) “ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਸੂਚਕਾਂਕ” ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
- (4) ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਸੰਕਲਪ ਵਜੋਂ ਵਿਕਾਸ।

- (5) ਨੈਲਸਨ ਦਾ ਨੀਵਾਂ ਪੱਧਰੀ ਸੰਤੁਲਨ ਜਾਲ।
- (6) ਤਕਨੀਕੀ ਦਵੈਤਵਾਦ ਕੀ ਹੈ ?
- (7) ਲੀਬੇਨਸਟਾਈਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਯਤਨ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ “ਝਟਕੇ” ਅਤੇ “ਉਤੇਜਕ” ਕੀ ਹਨ ?
- (8) ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ।
- (9) ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਵਸਥਾ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਕਰੋ।
- (10) ਵਾਧੇ ਦੇ ਹੈਰੋਡ-ਡੋਮਰ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ “ਚਾਕੂ-ਧਾਰ ਸੰਤੁਲਨ” ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ?
- (11) ਸਰਪਲੱਸ ਮੁੱਲ ਦਾ ਮਾਰਕਸੀਅਨ ਸਿਧਾਂਤ।
- (12) ਰੋਸਟੋ ਦੀ ਟੇਕ-ਆਫ਼ ਦੀ ਧਾਰਨਾ।
- (13) ਆਬਾਦੀ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ।
- (14) ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ, ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਤਬਦੀਲੀ।
- (15) ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਕੀ ਹੈ ?

ਯੂਨਿਟ-1

2. ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਆਮਦਨ ਅਧਾਰਤ ਉਪਾਅ ਕੀ ਹਨ ? ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮੀਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
3. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ 'ਤੇ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :
 - (a) ਸੇਨ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ
 - (b) ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੂਚਕ ਵਜੋਂ PQLI।

ਯੂਨਿਟ-II

4. ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਦੁਸ਼ਟ ਚੱਕਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੱਸੋ। ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਅਰਥਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?
5. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ 'ਤੇ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :
 - (a) ਨਿਰਭਰਤਾ ਸਿਧਾਂਤ : ਇਸਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
 - (b) ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਨਵ-ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ।

ਯੂਨਿਟ-III

6. ਸ਼ੁਮਪੀਟਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੋ।
7. ਸੋਲੋ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਜਾਂਚ ਕਰੋ। ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਹੈਰੋਡ-ਡੋਮਰ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਅਸਥਿਰਤਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਯੂਨਿਟ-IV

8. ਜਨਸੰਖਿਆ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਕੀ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ?
9. ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। ਉਪਚਾਰਕ ਉਪਾਅ ਕੀ ਹਨ ?